

Dr. sc. Esad Delibašić

STANJE I PERSPEKTIVA KULTURNOG TURIZMA NA PODRUČJU ZENIČKO-DOBOJSKOG KANTONA

Sažetak

Turizam i kulturni turizam su potencijalni faktori razvoja Zeničko-dobojskog kantona. Jedan od ciljeva rada je utvrditi u kojoj mjeri su sadržaji kulturnog turizma zastupljeni u turističkoj ponudi na području Zeničko-dobojskog kantona. Na osnovu prikupljenih podataka izvršena je analiza položaja turizma i kulturnog turizma u gradovima i općinama Kantona. Kantonalni i gradski/općinski nadležni organi nisu identifikovali turizam kao potentnu privrednu granu, čiji razvoj bi omogućio stvaranje novih vrijednosti. Kulturni turizam nije prepoznat kao posebna vrsta turizma, niti se kulturni turizam razumijeva kao potencijalni faktor razvoja.

Ključne riječi: *turizam, kulturni turizam, finansiranje kulturnog turizma, strategija razvoja kulturnog turizma*

Uvod

Turizam je za mnoge države značajan segment privrede i generator zapošljavanja. On je danas interdisciplinarni socijalni fenomen jer značajno zadire i u druge aspekte društvenog života (ekološki, kulturni, socijalni, psihološki, etnički, vjerski...). Tendencija je da se masovni turizam sve više napušta, a da se interes turista prebacuje u druge oblasti – tako da danas imamo ekoturizam, seoski turizam, vjerski turizam, sportski turizam, kulturni turizam itd. Povezanost kulture i turizma pokazuje se kao prirodna. Kultura upućuje na turizam, a turizam na kulturu. Kulturni turizam kao pojam u upotrebu je ušao 80-ih godina dvadesetog stoljeća, kada se shvaća da se kultura mora iskušati na tržištu zbog nemogućnosti njenog daljeg finansiranja isključivo iz državnih budžeta. Glavni faktori koji su uticali na pojavu kulturnog turizma su: postojanje društvenih slojeva koji mogu sebi finansijski priuštiti posjete međunarodnim destinacijama koje pružaju relevantne kulturne sadržaje; postojanje dovoljnog broja turista sa visokim obrazovanjem koje garantuje takvu vrstu interesa; zadovoljavanje potreba za aktivnim odmorom. U početku razvoja turizma nuđenje kulturnog sadržaja smatralo se upotpunjavanjem

osnovne ponude. Danas je još uvijek prisutna ta početna funkcija kulturnog turizma (D.A. Jelinčić, 2008).

Ne postoji jedinstvena definicija kulturnog turizma. Kao sinonimi koriste se i termini turizam baštine i turizam kulturne baštine. Neovisno od definicija, cilj je turiste upoznati sa umjetničkim, kulturnim i povijesnim identitetom nekog naroda, države ili grada. Najopćenitije, pojam kulturnog turizma primjenjuje se na putovanja turista koja podrazumijevaju konzumiranje kulturnog sadržaja. Jelinčić uz konstataciju da jedinstvena definicija kulturnog turizma ne postoji, kulturni turizam definiše kao „posjete osoba izvan mjesta njihovog stalnog boravka motivirane u cjelosti ili djelimično interesom za povijest, umjetnost, baštinu ili stil života lokaliteta, regije, zemlje. Tom definicijom kultura obuhvaća i materijalnu dimenziju – muzeje, galerije, koncerte, kazališta, spomenike i povijesne lokalitete, ali i nematerijalnu dimenziju – običaje, tradicije, obrte, vještine. Turisti se smatraju kulturnim turistima ako su barem djelimice motivirani željom za sudjelovanjem u kulturnim aktivnostima“ (D.A. Jelinčić, 2008: 52).

Kulturno-turistički potencijal Zeničko-dobojskog kantona

Ovaj rad je utemeljen na teorijskim postavkama o značaju i funkciji kulturnog turizma u okviru razvoja turizma, ali i o njegovom značaju kao faktora razvoja čitavih regiona. Iznesene postavke su utemeljene i na praksi zapadnoevropskih zemalja gdje je, na pojedinim područjima, kulturni turizam postao razvojnim faktorom, odnosno komponentom s velikim udjelom u ukupnom bruto-društvenom proizvodu. Glavni cilj rada je utvrditi sadržaj kulturnog turizma na području Zeničko-dobojskog kantona, te u kojoj mjeri su elementi i sadržaji kulturnog turizma zastupljeni u planovima/strategijama razvoja turizma u općinama na području Zeničko-dobojskog kantona, kao i na nivou Kantona.

Podaci izneseni u ovom radu su dobijeni od nadležnih službi za kulturu općina sa područja Kantona i Grada Zenice. Podatke je od navedenih službi prikupilo resorno Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport.

Nacionalni spomenici

Nacionalni spomenik je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine utvrdila kao Nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine u skladu sa članom 5. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

Na području Zeničko-dobojskog kantona se nalaze neki od najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika Bosne i Hercegovine: nekropola stećaka „Mramorje“ u Musićima,

općina Olovo, koja je na UNESCO-voj listi svjetske baštine, Mile – kraljevsko stolno, krunidbeno i grobno mjesto bosanskih kraljeva za vrijeme srednjovjekovne Bosne; kraljevski grad Bobovac, srednjovjekovne tvrđave u Maglaju, Tešnju i Vranduku, značajni vjerski objekti itd. Na području Zeničko-dobojskog kantona se nalazi 58 nacionalnih spomenika.

Arheološki nalazi upućuju na kontinuitet života od prahistorijskog doba na ovim prostorima. Brojni ostaci naselja i gradina iz neolitskog i metalnog doba nalaze se u skoro svim općinama Kantona. U gornjem toku rijeke Bosne, oko grada Visokog, bilo je organizovano jezgro srednjovjekovne bosanske države. Ključni objekti iz ovog perioda (Bobovac, Vranduk, Maglajska tvrđava, Tešanjka tvrđava) su nosioci identiteta ovog prostora.

Nematerijalna kulturna baština manifestuje se u sljedećim područjima:

- a) usmena tradicija-predaja i izražavanje, uključujući jezik kao specifično sredstvo kulturnog duhovnog naslijeđa;
- b) izvođačke umjetnosti (tradicionalna muzika i igre, narodni igrokazi, pučko pozorište i sl.);
- c) društveni običaji, rituali i narodne svetkovine;
- d) znanje i praksa u vezi sa prirodom i svemirom;
- e) tradicionalno zanatstvo.

Na zaštiti i afirmaciji nematerijalne kulturne baštine u Bosni i Hercegovini i Zeničko-dobojskom kantonu nije puno urađeno. Naime, nije započela identifikacija i klasifikacija dobara nematerijalne baštine. Potrebno je osposobiti institucije kao što su muzeji, arhivi i biblioteke koje bi trebale biti nosioci aktivnosti na primjeni UNESCO-vih dokumenata o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.

Ustanova kulture i kulturne manifestacije

Ustanove kulture se danas u Bosni i Hercegovini nalaze u veoma teškom materijalnom, kadrovskom i organizacijskom stanju. Imajući u vidu realno ekonomsko i socijalno stanje u kojem se nalazi Bosna i Hercegovina, nije realno očekivati da će liberalizacija tržišta i potpuno prepuštanje kulture slobodnom tržištu omogućiti intenziviranje njenog razvoja bez prisustva institucionalne podrške svih nivoa vlasti.

U cilju utvrđivanja konzistentne kulturne politike na području Zeničko-dobojskog kantona, Vlada Kantona i Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport su konstantno kao jedan od svojih prioriteta ciljeva u oblasti kulture postavili - finansiranje i podršku temeljnim ustanovama kulture. Naime, konstantno se iz Budžeta Kantona sa pozicije „Transfer za ustanove kulture” finansiraju ustanove kulture (12 biblioteka sa područja Kantona, 3 muzeja i Bosansko narodno pozorište), iako Kanton nije osnivač ovih ustanova. Biblioteke, muzeji,

Pozorište i centri za kulturu su temeljne ustanove kulture i nosioci su institucionalnog djelovanja u ovoj oblasti.

Na području Zeničko-dobojskog kantona se organizuje niz značajnih kulturnih manifestacija iz oblasti teatra, književnosti i muzike. Jedna od najznačajnih kulturnih manifestacija „Festival BH drame“ se organizuje u Zenici. Pored navedenog, u Zenici se organizuju i Internacionalni festival “Zeničko proljeće” i manifestacija “Tragovima bosanskog kraljevstva” u organizaciji Muzeja grada Zenice. Značajno je istaći i manifestaciju „Dani Zaima Muzaferije“, koja se održava u Visokom, te festival „Studentsko ljeto“ koje baštini najdužu tradiciju na ovim prostorima. U svim općinama na području Zeničko-dobojskog kantona se organizuju kulturne manifestacije.

Finansijski pokazatelji izdvajanja za oblast kulturnog turizma

U okviru istraživanja smo od nadležnih općinskih službi i Službe grada Zenice tražili podatke o finansijskim pokazateljima izdvajanja za oblast kulturnog turizma. U općini Visoko postoji planski pristup finansiranja razvoja turizma te je za tu namjenu u 2017. godini izdvojeno oko 1.000.000 KM, a u 2018. godini do sada je izdvojeno oko 250.000 KM. Općina Visoko, djelomično iz sopstvenih sredstava, a dijelom i dobivenim sredstvima sa viših nivoa, finansira razvoj turizma u ukupnoj vrijednosti većoj od svih ostalih gradova i općina u ZDK zajedno. Grad Zenica i 6 Općina (Kakanj, Olovo, Žepče, Zavidovići, Maglaj i Tešanj) nemaju posebnu stavku u svojim budžetima za razvoj turizma, a samim time ni kulturnog turizma, ali se dio sredstava ipak raspodijeli za tu namjenu kroz apliciranje na određene godišnje pozive za finansiranje NVO sektora. Također, grad Zenica i pomenute općine finansiraju rad kulturnih institucija koje djeluju na njihovim teritorijama, što se također može smatrati jednim vidom finansiranja kulturnog turizma. Ipak, 4 Općine (Breza, Vareš, Dobo-jug i Usora) uopće nisu predvidjele sredstva za ulaganje u razvoj turizma.

Turističke zajednice i turistički info centri

U okviru istraživanja smo od nadležnih općinskih službi i Službe grada Zenice tražili podatke o postojanju turističke zajednice ili info centra na području općine ili Grada. Na području općine Visoko i grada Zenice postoji info centar.

Turistička zajednica ZDK je krovna organizacija iz oblasti turizma, osnovana je 1999. godine u skladu sa Zakonom o turističkim zajednicama i promicanju turizma u Federaciji Bosne i Hercegovine. Turističku zajednicu Kantona čine pravna i fizička lica sa područja Zeničko-dobojskog kantona koja obavljaju turističku, ugostiteljsku i ostale s turizmom neposredno

povezane djelatnosti. Zakonom je omogućeno formiranje podružnica Turističke zajednice ZDK u općinama s ciljem rada na unapređenju općih uslova boravka turista, podizanju kvaliteta turističkih i drugih komplementarnih usluga u turizmu, promociji turističkih resursa i turističkih proizvoda, razvijanju svijesti o važnosti turizma i njegovim privrednim, društvenim i drugim učincima. Trenutno ne postoji ni jedna formirana ispostava Turističke zajednice u nekoj od općina u ZDK zbog činjenice da je u julu 2014. godine Ustavni sud FBiH stavio van snage Zakon o turističkim zajednicama i promociji turizma. S obzirom na nedefinisan pravni status, Turistička zajednica ZDK je na osnovu Odluke Turističkog vijeća od 02.06.2016 godine zatvorila svoje urede u Visokom, Tešnju i Zavidovićima. Samo u Visokom postoji turistički Info centar u sklopu Službe za finansije, privredu i društvene djelatnosti kao prelazno rješenje do usvajanja novog Zakona o turističkoj djelatnosti.

Nedostatak odgovarajućih promotivnih materijala jedan je od najvećih nedostataka turističke ponude u cijelom ZDK. Neuređen pravni sistem koji se tiče položaja turizma i turističkih zajednica, zatim nepostojanje odgovarajućih planskih i strateških dokumenata o perspektivama razvoja turizma, kao i nedostatak adekvatnog kadra i materijalnih sredstava utjecali su na katastrofalno stanje primarne i sekundarne turističke infrastrukture.

U okviru istraživanja smo, od nadležnih općinskih službi i Službe grada Zenice, tražili podatke o institucijama i fokus grupama na području grada/općine koje se bave turizmom i kulturnim turizmom, a sa kojima bi se mogao obaviti razgovor s ciljem uvida u stanje kulturnog turizma na području grada/općine.

Usljed zakonskih promjena djelatnost Turističke zajednice ZDK je u potpunosti paralizovana, a još uvijek nisu stvoreni odgovarajući zakonski preduslovi za formiranje gradskih i općinskih turističkih zajednica. Zbog svega navedenog, poslovi na izradi i unapređenju turističke ponude na području gradova i općina u ZDK su se sveli na usputnu djelatnost organizacija i institucija kulture koje nemaju adekvatan i osposobljen kadar kako bi te poslove uspješno realizovale. Osim toga, pomenute institucije i organizacije nemaju zakonsku obavezu da rade na izradi turističke ponude, tako da svaki posao urađen na tom polju predstavlja zapravo stvar dobre volje pojedinaca i dostupnosti potrebnih materijalnih sredstava.

Zaključak

Na osnovu prikupljenih podataka izvršena je analiza položaja turizma i kulturnog turizma u općinama Zeničko-dobojskog kantona i Gradu Zenica. Može se zaključiti da područje Zeničko-dobojskog kantona predstavlja veliki kulturno-turistički potencijal. Međutim, utvrđeno je da ni kantonalni ni gradski/općinski organi nisu prepoznali turizam kao potentnu

privrednu granu čiji razvoj bi omogućio stvaranje novih vrijednosti, a što se najbolje može vidjeti iz analize strateških dokumenata Kantona. Kulturni turizam nije prepoznat kao posebna vrsta turizma, niti se kulturni turizam razumijeva kao mogući faktor razvoja. U narednom periodu potrebno je poboljšati saradnju Turističke zajednice Zeničko-dobojskog kantona i ustanova i organizacija kulture. Prilikom pripreme i realizacije projekata iz oblasti kulturnog turizma nužna je konsultacija sa ekspertima iz oblasti kulture. Također, prilikom planiranja općinskog i kantonalnog budžeta potrebno je planirati značajnija finansijska sredstva za turizam i kulturni turizam. Uz navedeno, važno je intersektorski pristupiti fenomenu kulturnog turizma.

Literatura

1. Dragičević-Šešić, Milena i Stojković, Branimir (2007): Kultura: menadžment, animacija, marketing. Beograd: Clio.
2. Dragojević, Sanjin-Dragičević Šešić, Milena (2008): Menadžment umjetnosti u turbulentnim vremenima. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
3. Dragojević, Sanjin (2007) Europske kulturne politike (doktorska disertacija), Zagreb.
4. Golubović, Zagorka (1994): Kulture u tranziciji u Istočnoj Evropi i Jugoslaviji: raskorak između kulturnog i nacionalnog obrasca. Beograd: Zbornik – kulture u tranziciji, Plato.
5. Jelinčić, Danijela Angelina (2008), Abeceda kulturnog turizma. Zagreb: Meandarmedia.
6. Jelinčić, Danijela Angelina (2010), Kultura u izlogu. Zagreb: Meandarmedia.
7. Jelinčić, Danijela Angelina-Deana Gulšija-Janko Bekić (2010), Kultura, turizam, interkulturalizam, Zagreb: Meandarmedia.
8. Lovrenović, Ivan (1996): Bosna, kraj stoljeća. Zagreb: Durieux.
9. Lovrenović, Ivan (1998) Unutarnja zemlja. Zagreb: Durieux.
10. Prnjat, Branko (2006) Uvod u kulturnu politiku. Novi Sad: Stylos.
11. Prnjat, Branko (1986) Kulturna politika i kulturni razvoj. Beograd: Savremena administracija.
12. Švob-Đokić, Nada, Primorac, Jaka i Jurlin, Krešimir (2008), Kultura zaborava-Industrijalizacija kulturnih djelatnosti. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
13. Švob-Đokić (2010) Kultura/multikultura. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
14. Zlatar, Andrea (2001), Kultura u tranzicijskom periodu u Hrvatskoj, Reč, 61/7.
15. Zuppa, Vjeran (2001): Bilježnica. Izvještaj, u par crta, za projekt: „Kulturna politika RH 2000.-2004.“. Beograd: Reč, br.61/7.

STATUS AND THE PERSPECTIVE OF CULTURAL TOURISM IN THE AREA OF ZENICA-DOBOJ CANTON

Abstract

Tourism and cultural tourism are potential initiators for the development of Zenica-Doboj Canton. One of the aims of this paper is to determine the extent to which the elements of cultural tourism are represented in the tourist offer in the area of Zenica-Doboj Canton. The analysis of the position of tourism and cultural tourism in the cities and municipalities of the Canton was made, based on the gathered information. Cantonal and city/municipal authorities did not identify tourism as a potent branch of economy but its development could inevitably bring about the creation of new values. Cultural tourism is neither recognized as special type of tourism nor it is understood as a potential instigator for development.

Keywords: *tourism, cultural tourism, cultural tourism financing, cultural tourism development strategy*